

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא מציעא - דף עב

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

נוכרי שהתגייר האם גובה את הריבית שעלתה לאחר הגירות?

ביאר רבי יוסי, שגיר שהתגייר אין חילוק אם זקף את החוב לפני הגירות או לאחר תמיד גובה את הריבית, כדי שלא יאמרו שהתגייר כדי להינצל מתשלום הריבית. יש לדון לגבי איזה ריבית מדובר, אמת שהתיר רבי יוסי לגבות ריבית אף שהזקיפה נעשית כאשר היה כבר ישראל, אך האם מותר לגבות את הריבית שצמחה בזמן שהיה גוי בלבד, או מותר לגבות אף את הריבית שעלתה לאחר שנעשה ישראל.

כתב הרא"ש (כאן סי' נו) וז"ל "אמר רבא מ"ט דרבי יוסי, שלא יאמרו בשביל מעותיו נתגייר זה הלכך שקיל מיניה אפילו רבית שעלה עליהן משנתגייר עד שעת פרעון אע"ג דאיסורא דאורייתא קעביד יש כח בחכמים לעקור דבר מן התורה ואפילו במקום עבירה". עכ"ל. מובא להדיא בדברי הרא"ש שסברת רבי יוסי היא גמורה אף על ריבית שעלה עליו עד שעת הפרעון, אף שהיה יהודי. עוד מובא בדעת הרא"ש שזה איסור דאורייתא של ריבית, אך בכ"ז התירו כיון שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה.

על דברי הרא"ש תמה בפילפולא חריפתא (אות נ), מה שייך לומר שיש כאן איסור ריבית מהתורה, איסור קציצת ריבית מהתורה הוא כאשר נעשה בזמן הלוואה, כאן בזמן הלוואה היה גוי, ולא היה איסור קציצת ריבית. אמנם נחלקו רש"י והרמב"ם מה הדין בריבית שלא בזמן הלוואה, היינו בסוגיית "ארווח לה זימנא" היינו, אדם שלווה חוב רגיל, ובזמן הפרעון ביקש הארכה לפרעון תמורת ריבית, באותה עת לא היה מעשה הלוואה אלא הרווחת הזמן בלבד, שיטת רש"י שיש כאן ריבית קצוצה, שיטת הרמב"ם שריבית שלא בזמן מתן מעות אינה ריבית קצוצה ואינה אסורה אלא מדרבנן. א"כ לשיטת הרמב"ם בודאי שאין לדון בריבית שעלתה לאחר שהתגייר בתורת ריבית קצוצה, אף לשיטת רש"י שאסר ריבית שלא בזמן מתן מעות בדין ריבית מהתורה, אסר רש"י באופן של "ארווח לה זימנא" שאמנם לא היה מתן מעות ולא היה מעשה הלוואה, אך הייתה קציצה מפורשת, כאן לא היה לא הלוואה ולא קציצה, אלא מציאל המשיכה ההתחייבות, על הלוואה שהיתה בהיתר.

דעת הרמב"ם (מלווה ולווה ה, ו) "עכו"ם שלוה מישראל ברבית וזקף עליו את הריבית במלוה אע"פ שזקפן עליו אחר שנתגייר גובה את הקרן ואת הריבית שלא יאמרו בשביל מעותיו נתגייר זה וגובה ישראל ממנו אחר שנתגייר כל מעות הריבית שנתחייב בהן כשהיה עכו"ם". מובא ברמב"ם שפסק כרבי יוסי שגובה את הריבית, אך הגביל הרמב"ם וכתב "כל מעות הריבית שנתחייב בהן כשהיה עכו"ם", הרי מובא שחלק הרא"ש ולא גובה ריבית שעלתה לאחר שנעשה ישראל.

ומעתה צריך להבין בדעת הרמב"ם, לאחר שלמדנו בדברי הפילפולא חריפתא, שלשיטת שסברו שריבית שלא בשעת מתן מעות, אינה אסורה מהתורה כפי הנלמד בסוגיית "ארווח לה זימנא", אין חשש שיגבה את הריבית שעלתה לאחר שנעשה ישראל כיון שאין כאן קציצה וכו', א"כ הדבר תימה בדעת הרמב"ם, הרי הרמב"ם הוא זה שסבר שאין ריבית שלא בזמן מתן מעות, ומאיך פסק כנכר שלא יגבה את הריבית מהזמן שנעשה ישראל והתיר רבי יוסי רק את הריבית מזמן היותו גוי.

ביאר בשער דעה (קעא, ב) שאפשר ששיטת הרמב"ם שאמנם זה ריבית מדרבנן, אבל הקלו אף ורק בריבית שעלתה בזמן שהיה גוי, שריבית על זמן שהיה גוי אין בה אלא איסור משום מראית העין, והיות וכך סברת רבי יוסי להקל שלא יאמרו נתגייר זה בשביל מעותיו, אף בשאר ריבית דרבנן לא הקלו, ואמנם סבר הרמב"ם ריבית שלא בזמן הלוואה היא ריבית מהתורה, אך לא הקלו בה לגבי גוי שנתגייר.

חידוש גדול כתב במהרא"ל צינץ (קעא, ב), ששיטת הרמב"ם שזה מוגדר כריבית קצוצה, החוב נקצץ בזמן שהיה גוי, אך אין אנו מתייחסים לנפשות הפועלות כי אם להגדרת החוב, ובחוב בזמן הלוואה נעשתה קציצה האסורה, אמת שבאותה עת היה גוי והיה מותר, אולם הגדרת החוב היא "מלווה בריבית קצוצה" עתה שנעשה ישראל, עדיין יש לנו את הגדרת החוב האסור, ולכך פסק הרמב"ם שאין לו לגבות את הריבית מאז שנעשה יהודי.

דברי המהרא"ל צינץ, הם חידוש גדול מאוד, היות ועד עתה למדו כדברי הרא"ש שמאז שנעשה יהודי יש כאן איסור תורה וחכמים עקרו מחמת סברת רבי יוסי, אולם לפי הגדרתו של המהרא"ל צינץ, הרי כל החוב מוגדר לחוב איסור, רק כאשר היה גוי, אין הוא בכלל האיסור של ריבית, אולם כאשר נעשה ישראל, נצטרך לדון כח חכמים לעקור אף לגבי החוב שהיה גוי, וזה פלא.

אך מצאנו כעין הדברים, בדברי החזון ויחזקאל על התוספתא (השמטות לב"ק י, ו), שלמד בדעת השיטמ"ק אצלנו בסוגיא, שאף על זמן שהיה גוי הריבית היא איסור תורה, אלא חכמים עקרו דבר זה כמבואר בסוגיא. ובאבי עזרי (מילה ז, ב) חלק עליו בביאור דברי השיטמ"ק, ולמד שאין הבנת השיטמ"ק שאסור מהתורה על זמן שהיה גוי, אלא ביאר השיטמ"ק כדעת הרא"ש ביחס לחוב לאחר שנעשה ישראל.

נושא היום: זקיפה במלווה בריבית למתגייר. קנס על שטר שיש בו ריבית פסיקה.

ישראל שלווה מעות מנוכרי בריבית והתגייר הנוכרי, וזקף במלווה את החוב כולל הריבית והעמידם בתורת חיוב אחד, אם הזקיפה נעשית לפני הגירות יכול לגבות את החוב כולל הריבית. אם זקיפת החוב נעשית לאחר שנתגייר, אינו גובה את תוספת הריבית. וכן נוכרי שלווה מישראל בריבית ונתגייר, אם זקפו לפני שהתגייר משלם את הריבית, אם לאחר שהתגייר אינו משלם את הריבית. ולדעת רבי יוסי, אף לאחר שהתגייר גובה את הריבית, שלא יאמרו שהתגייר מחמת הריבית. ופסק רבא בשם רב שטא בשם ר"ה כדברי רבי יוסי.

שיטת רבי מאיר ששטר חוב שיש בו ריבית קונסים את המלווה ואינו גובה אף את הקרן, שקנסו היתר מחמת האיסור. דעת חכמים, גובה קרן ואינו גובה ריבית, לא קנסו היתר. למדנו ששטר חוב המוקדם פסול, אם השטר קודם בתאריך הלוואה בפועל, יש חשש שטרפיו מלקוחות מהזמן הכתוב בשטר, והם קנו קרקעות מלווה כדון קודם הלוואה, ויגבו מהם שלא כדון. וביאר ר"ל, ששטר זה פסול לגבות בו אף מזמן הלוואה לשיטת רבי מאיר שקנסו היתר מחמת איסור. וחכמים יוכל לגבות בשטר מהזמן הלוואה בפועל. לשיטת ר"ה, בכה"ג אף לרבנן השטר פסול למרו שחששו שמא יגבה מהזמן הכתוב בשטר.

אדם שהיה ברשותו כרם של חבירו בתורת משכון ג' שנים, אמר ללווה תמכור לי את הקרקע, ואם לא תסכים אחביא את שטר המשכנתא ואטען חזקת ג' שנים על הקרקע. הלווה מכר את הכרם לבנו קטן, ואח"כ מכר למלווה. המכירה למלווה לא חלה כיון ששטר היה כרוחו, דין המעות שנתן לו המלווה (הקונה) הם בתורת הלוואה בידו, האם דינו כמלווה בשטר שיגבה מנכסים משעובדים, או כדון מלווה ע"פ שאינו גובה מנכסים משעובדים, שהרי מודה הלווה (המוכר) שכתב את השטר וחיוב לכתוב את המעות. דחה רבא, במודה בשטר שכתבו זה שטר שנעשה כדוני, אך כאן כתב את השטר בעל כורחו ואין כאן אחריות נכסים. א"כ שאל רבינא את מרימר, מדוע אמר ר"ה שלדעת רבנן שטר חוב המוקדם פסול מחמת שיש חשש שיגבו מהזמן הכתוב בשטר, שיאמר שזה שטר שאין ראוי לכתוב. ביאר מרימר, ששטר זה ראוי לכתוב מזמן הלוואה בפועל. למדנו שגדול שמכר לאחר באחריות, והגדול שהקרקע מיד הלוקח, הלוקח שבא לגבות מהגדול גובה את הקרן ממשעובדים, ואת השבח שהשיבו בשדה גובה רק מבני חורין, ולא אמרו שלא חלה אחריות כלל מחמת שזה שטר שאינו כדון ולא ראוי להיכתב. מבארת הנ"ל, שגדול שמכר שדה יש תוקף לשטר, שהרי במקום שמכר הגדול את הקרקע ואח"כ קנה את הקרקע מיד הגדול, אין הגדול יכול להוציא את הקרקע מיד הלוקח, היות ואנו רואים שהגדול התאמץ להעמיד את הקרקע ביד הלוקח, נאמרו ב' טעמים או כדי שלא יקרא לו גדול, או כדי לעמוד בנאמנות, א"כ מובא שיש אפשרות להעמיד את השטר. אולם באופן שהוכרח למכור את הקרקע המשוכר ומכר לבנו ואח"כ קנה את השטר ראוי להיכתב לעולם.

פסיקה על הפירות אסורה כל עוד לא יצא השטר, המוכר מקבל מעות בתורת הלוואה שהרי עדיין לא מספק את הפירות, ואפשר שיעלה ערך הפירות וכאשר יספק את הפירות יקבל הקונה ערך יותר גבוה ממעותיו, נמצא שנוטל ריבית. אך כאשר יצא השטר אין לחוש שיעלה ערך הפירות, מותר לפסוק עמו"פ שאין למוכר יין בשוק. כאשר יש למוכר ניתן לפסוק כשער הזול אע"פ שבעתיד יעלה המחיר, אין חשש ריבית כיון שקונה את מה שיש לו, לכן התירו לפסוק על התבואה אם המוכר ראשון לקוצרים, ועל דבר המחסור דישא, וכן על הענבים לפני שעשו אותם יין וכד'.

לדעת ת"ק, מותר לפסוק על זבל של כל ימות השנה אף שעתה אין לו. לדעת רבי יוסי, מותר רק באופן שיש למוכר. לדעת חכמים, מותר. (יבאר בגמ' החילוק בין השיטות) בכל הפסיקות המותרות יכול לפסוק עמו שאם לבסוף ירד המחיר בכ"ז יתן לו כשעור הגבוה, שנעשה כאמור לו, אם יעלה ערך הפירות הקנין נעשה עתה, ואין בכך ריבית. אם הפירות יזלו, קונה את הפירות רק בשעת האספקה, ועד אז המעות הם פקדון. לדעת רבי יהודה, אף אם לא פסק עמו יכול לומר הלוקח תן לי מעותי או כשער הזול. (שער הזול במשנה וקרא "גבוה" מחמת שנתון הרבה פירות היות וערכם זל)

התירה המשנה לעשות פסיקה באופן שיצא השטר, לרבי אסי בשם ר"ה, שער השוק אינו נחשב והישאר. השער. ביאר רבי אסי, שאסר רבי יוחנן על שער השוק של עיירות קטנות שאינו מוגדר כשער קבוע. אבל שער של "דורמוס", שהוא מקום מכירה גדול וקבוע, מועיל להגדרת יצא השטר. לפי הת"א שרבי יוחנן אסר אף בשער של "דורמוס" היתיר במשנה הוא באופן שיצא השטר ב"חטי דאכלבי וארבי" היינו מקום הסחורה של היתיר שם נשאר השער לזמן ארוך.

אם היו חטים חדשות בזול, וישנות ביוקר, אסור לפסוק על החדשות במחירם, שיתן לו כאשר הם יתייבשו, כיון שחטיה לאחר שמתייבשת היא פחותה כמות, ואם יתן לו את הכמות שקבוע מקבל תוספת על המעות שנתן. מותר באופן שיצא השער של החדשות והישנות. וכן אם העניים שלקטו מהחדשות היו מוכרים בזול, ולכל אדם מוכרים ביוקר, אסור לפסוק כשער העניים עד שיצא שער קבוע. אבל אמר ר"ל, לעניים פוסקים כמו השער של העניים, אף אם לא יצר שער כל לקח. ולא אומרים כיון שמוגדר כיצא השער לגבי לקוחות (עניים) הרי בע"ה"ב יכול לקחת מהעני ולגבי כולם מוגדר כיצא השער, א. אין כבודו של בע"ה"ב על לקחת מהעני. ב. אדם הקונה מבע"ה משלם על סחורה איכותית ולא על תבואה שנלקטת שהיא מעורבת.

אמר רב ששת בשם ר"ה, אמנם היתיר בדרך מקח לפסוק אם יצא השער, אולם אסור ללוות מעות ע"מ לפרוע כשער, כיון שזה שטר הלוואה אסור. ולמסקנא חזר בו והתיר ללוות על שטר בשוק, כיון שהתיר אבי שמואל בר חייא בשם ר"ה, וכך פסק ר"ה לגבי השהבה שלו מעות בתשרי ע"מ לפרוע בטבת בפירות והתיר כיון שמצויים הפירות בעיירות הסמוכות.